

30

Зборник Етнографског института САНУ

Религија,
религиозност
и савремена
култура

ЕТНОГРАФСКИ
ИНСТИТУТ САНУ

Религија, религиозност и савремена култура
Од мистичног до (и)рационалног и *vice versa*

ISBN 978-86-7587-074-6

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

Collection of Papers, Volume 30

Religion, Religiosity and Contemporary Culture From Mystical to (I)rational and *vice versa*

Editor in chief
Dragana Radojčić

Editor
Aleksandra Pavićević

International editorial board
Radost Ivanova, Elephterios Alexakis, Jana Pospíšilová, Karl Kaser, Gabriela Kiliánová,
Milica Bakić-Hayden, Ingrid Slavec-Gradišnik, Marina Martynova, Fernando Diego Del
Vecchio, Kjell Magnusson, Tatiana Podolinska, Peter Finke

Editorial board
Gojko Subotić, Sofija Miloradović, Jelena Čvorović, Srđan Radović, Aleksandra
Pavićević, Lada Stevanović, Ildiko Erdei, Jelena Jovanović

The reviewers
Mirko Blagojević, Danijel Sinani, Đorđina Trubarac-Matić, Lada Stevanović, Gordana
Blagojević, Goran Pavel Šantek, Dušan Ivanić, Vesna Peno

Secretary
Marija Đokić

The Content of the publication was accepted at the meeting of the Editorial board of the
Institute of Ethnography SASA, June 9th 2014.

BELGRADE 2014.

ISBN 978-86-7587-074-6

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

Зборник 30

Религија, религиозност и савремена култура Од мистичног до (и)рационалног и *vice versa*

Главни и одговорни уредник

Драгана Радојичић

Уредник

Александра Павићевић

Међународни уређивачки одбор

Радост Иванова, Елефтериос Алексакис, Јана Поспишилова, Карл Касер, Габриела Килианова, Милица Бакић-Хејден, Ингрид Славец-Градишник, Марина Мартинова, Фернандо Диего Дел Векио, Шел Магнусон, Тагиана Подолинска, Петер Финке

Уређивачки одбор

Гојко Суботић, Софија Милорадовић, Јелена Чворовић, Срђан Радовић, Александра Павићевић, Лада Стевановић, Илдико Ердеи, Јелена Јовановић

Рецензентски тим

Мирко Благојевић, Данијел Синани, Ђорђина Трубарац-Матић, Лада Стевановић, Гордана Благојевић, Горан Павел Шантек, Душан Иванић, Весна Пено

Секретар уредништва

Марија Ђокић

Садржај Зборника бр. 30 усвојен је на седници Редакције Етнографског института САНУ одржаној 9. јуна 2014. године

БЕОГРАД 2014.

Издавач
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011-2636-804
eisanu@sanu.ac.rs
www.etno-institut.rs

Рецензенти
Др Мирко Благојевић, виши научни сарадник
Проф. др Данијел Синани

Лектор
Софија Милорадовић

Превод
Ђурђина Шијаковић
аутори текстова

*Дизајн корица и
техничка припрема*
Атеље, Београд

Штампа
Чигоја Београд

Тираж
500 примерака

Радови сарадника ЕИ САНУ у овом Зборнику су са
пројекта: 177028, који у целини финансира
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Садржај Summary

Реч уреднице / Editorial

- Александра Павићевић, *Религија, религиозност и савремена култура. Од мистичног до (и)рационалног и vice versa* 7
Aleksandra Pavićević, *Religion, Religiosity and Contemporary Culture. From Mystical to (I)rational and vice versa* 12

Религија на Балкану: Између секуларизације и нових / старих културних пракси / Religion in the Balkans: Between Secularization and new / old Cultural Praxes

- Милица Бакић Хејден, *Религија и религијски ауторитет у доба секуларизма и глобализације – неке импликације за Балкан* 19
Milica Bakić-Hayden, *Religion and Religious Authority in the Age of Secularism and Globalization: Some Implications for the Balkans* 36
- Александра Павићевић, Ивица Тодоровић, *Религија, идентитет и културне промене. Српско друштво на почетку трећег миленијума* 39
Aleksandra Pavićević, Ivica Todorović, *Religion, Identity and Cultural Changes. Serbian Society at the Beginning of Third Millennium* 56
- Goran Pavel Šantek, *Postati novi čovjek. Sakralna reidentifikacija na Neokatekumenskome putu* 57
Goran Pavel Šantek, *Becoming a New Man. Sacral Reidentification on the Neocatechumenal Way* 72
- Михаило Смиљанић, *Утицај верске наставе на живот и ставове ученика – резултати анкете спроведене у београдским школама* 73
Mihailo Smiljanić, *Influence of Catechism on Life and Attitudes of Schoolchildren: Results of Inquiry Conducted in Belgrade Schools* 84

Религија, уметност и свакодневица / Religion, Art and Everyday Life

- Тодор Митровић, *Хипервизантијски парадокс: Зашто је могуће / потребно говорити о стилу савременог црквеног сликарства у Србији?* 87
Todor Mitrović, *Hyperbyzantine Paradox: Is it Possible / Useful to Analyze the Stylistic Aspects of Contemporary Serbian Church Painting?* 103

Katerina Seraidari, <i>Materiality and Modernity in Greek Religious Discourses and Practices: from Bodies to Icons</i>	105
Катерина Сераидари, <i>Материјалност и модерност у религијском говору и праксама у Грчкој: од тела до икона</i>	114
Милеса Стефановић-Бановић, <i>Употреба предмета са хришћанском симболиком у свакодневном животу у Србији</i>	115
Milesa Stefanović-Banović, <i>The Usage of Objects with Christian Symbolic in Everyday Life in Serbia</i>	125

Историјски и савремени облици конфесионалних идентитетских пракси / Historical and Contemporary Forms of Confessional Identity Praxes

Драгана Радојичић, <i>Верски, друштвени и културни аспекти руских миграција у Боку Которску. Руско гробље и духовно заједништво</i>	129
Dragana Radojičić, <i>Confessional, Social and Cultural Aspects of Russian Migrations in Boka Kotorska. The Russian Cemetery and the Spiritual Union</i>	141
Istvan Povedak, <i>Invisible Borders. Christian-Neopagan Syncretism in Hungary</i>	143
Иштван Поведак, <i>Невидљиве границе. Хришћанско-неопагански синкретизам у Мађарској</i>	156

Излет у хришћанску антропологију / Excursion to Christian Anthropology

Звездана Остојић: <i>Прилози за хришћанску антропологију. Владика Николај Велимировић</i>	159
Zvezdana Ostojić, <i>Contributions for Christian Anthropology. Bishop Nikolaj Velimirović</i>	171

Религија, књижевност и фолклор / Religion, Literature, Folklor

Милина Ивановић Баришић, <i>Празнично честитање – од религијског контекста до секуларног обичаја</i>	175
Milina Ivanović Barišić, <i>Holiday Greetings – From Religious Context to Secular Custom</i>	185
Нина Аксић, <i>Звоно као фолклорни мотив у поезији српских песника друге половине XIX и прве половине XX века</i>	187
Nina Aksić, <i>The Bell as a Folklore Motive in Serbian Poetry of the Late 19th and Early 20th Century</i>	199
Ђурђина Шијаковић, <i>'Εἰς ὄρος! Планина и менадизам у Еурипидовим Βακχαма</i>	201
Đurđina Šijaković, <i>'Εἰς ὄρος! Mountain and Maenadism in Euripides' Bacchae</i>	216

Александра Павићевић

Религија, религиозност и савремена култура Од мистичног до (и)рационалног и *vice versa*

Религија у животу савремене цивилизације, на почетку трећег миленијума, несумњиво има веома значајну улогу – далеко значајнију него што је то донедавно било очекивано. Било да је реч о утицају религијских институција на актуелне политичке токове, или о последицама које религијска уверења имају на креирање нових / старих система вредности, било да имамо на уму колективне или индивидуалне идентитетске праксе обојене различитим верским схватањима, или да говоримо о нарастајућим проблемима остварења и одржања принципа секуларности унутар модерних држава, феномен *повратка религије* отворио је низ питања и дилема везаних за идеолошке и духовне темеље савременог света.

Једно од тих питања свакако је везано за природу нове религиозности, питање на које ни данас не можемо дати јединствен и недвосмислен одговор, упркос чињеници да су му током последњих неколико деценија биле посвећене многобројне научне студије. Повратак религији се у различитим деловима света различито манифестовао, рефлектујући локалне историјске, друштвене и културне специфичности, као и вредносни вакуум, посебно изражен у бившим комунистичким земљама. Свакако, покушај разумевања нових / старих религијских форми налагало је дубинску анализу њихових извора, садржине, значења и домета.

Проучавања религије у Србији су током последње две до три деценије пратила у сваком погледу узлазни тренд. Спознаја религије као културно и друштвено релевантног феномена и отварање ка теоријским, методолошким и тематским иновацијама условили су стварање и развој многих антрополошких, социолошких, политиколошких и других истраживачких платформи, усмерених ка различитим аспектима религијског испољавања.

Може се рећи да је досадашњим проучавањима формиран одређени теоријски и методолошки корпус студија религије и религиозности савременог друштва Србије, који је заснован на уочавању и интерпретацији кључних карактеристика феномена и који представља солидну основу за даља проучавања. Основне елементе тог корпуса представља, на првом месту, одређење историјско-

културолошког контекста у коме је дошло до ревитализације религијских погледа на свет. Вишедеценијска владавина атеизма, као државне идеологије заправо је прекинула спонтане процесе секуларизације, карактеристичне за читав *модерни* свет, а посебно за онај његов део који називамо евро-америчком цивилизацијом. Због тога би се повратак религије у бившим комунистичким државама пре могао одредити као процес деатеизације него десекуларизације, јер је он суштински почивао на негирању вредности атеистичке идеологије. У тој ситуацији је десекуларизација била само успутна (што не значи и неважна) последица постатеистичког стања друштва и културе. Други важан елемент овог процеса, који је такође у вези са специфичним историјским и културним контекстом, тиче се повезаности етничких и конфесионалних идентитета становништва бивше СФРЈ. Ова повезаност је на посебан начин обојила нове / старе облике религијског припадања, стављајући често акценат управо на његове историјске, а не на есхатолошке аспекте. Изједначавање верског и националног припадања условило је, с једне стране, интензивну политизацију религије и религијских установа, док је, с друге стране, било знак слабости верских институција и поодмаклог процеса њихове унутрашње секуларизације. Отворено или прећутно пристајући на политичке манипулације верским дискурсима, а зарад потврђивања и проширивања поново освојеног јавног простора, традиционалне религијске институције су извршиле маргинализацију својих „правих“ верника, као и својих темељних догми. Ово је, у сарадњи са глобалним трендовима плурализације, фрагментације и меркантилизације друштва, изнедрило трећу важну карактеристику процеса повратка религији, а то је бујање разноврсних и многобројних облика религијских уверења и пракси, као и њихових хибридних форми – од народних, фолклорних, паганских, мистичних, езотеричних приступа и схватања до оних које своје утемељење налазе у учењима цркава и верских заједница.

Међутим, треба истаћи и то да културно-историјски контекст ревитализације религије (код нас) није утицао само на разноврсност религијских појава и стварање различитих типова религиозности. Он је, готово са подједнаком снагом, обликовао и интерпретације овог феномена у научним и другим јавним дискурсима. Интелектуално наслеђе времена у коме је религија имала као подразумевану вредност негативан предзнак је у комбинацији са доминантним позитивистичким духом модерне науке, често лишавало (а и данас то чини) истраживаче могућности да сагледају оне мање опипљиве димензије религијског искуства постмодерног човека. Тако, на пример, *традиционалне* (и још увек актуелне) антрополошке дихотомије сврставају појмове ирационалног и мистичног са исте стране бинарног односа, супротстављајући им појмове рационалног, секуларног, профаног. Међутим, велико је питање да ли овако постављене дихотимије одсликавају реалност религиозног човека.

Индивидуално духовно трагање, које је у једном свом значајном сегменту и мистично, представља и данас извориште колективних религијских покрета и феномена. Сложеност потоњих у савременом свету заправо непрестано

сугерише нужност једног новог или поновног, квалитативног преиспитивања тог *унутрашњег*, индивидуалног религијског искуства. Да ли је и на који начин човек данашњице религиозан и да ли се и по чему разликује његово религијско и мистично искуство од истог искуства човека премодерног друштва? Да ли његова религиозност припада сфери рационалног, креативног и конструктивног односа према стварности, или она произилази из растуће ирационалности, односно, из затомљених, потиснутих и непроживљених осећања страха и неизвесности? Да ли је мистично искуство савременог човека ограничено на мале сегменте његове стварности, или се оно, као у минулим премодерним контекстима, односи на целину живота схваћеног као непрестано смењивање и прожимање *овостраног* и *оностраног*? Да ли савремени човек „бежи“ у религију услед унутрашњих принуда изазваних празноверицама и магијским односом према чињењу и нечињењу, или његов однос према мистичном почива на чврстој вери која *тајну* претвара у знање?

Ова питања већ сугеришу да би се као основне дистинктивне карактеристике у означавању различитих облика *религиозности* са којима се данас сусрећемо могле издвојити вера и њени домети – вера као стање путем кога *мистично* искуство постаје рационалан и оперативан садржај, којим су испуњени и обојени сви сегменти људског живота. Може се претпоставити да бисмо, следећи овај правац дошли до закључка о веома малом броју религиозних људи данас. Међутим, стварност није тако једноставна и једнозначна. Као што смо већ више пута нагласили, религиозност данас укључује широк и динамичан дијапазон појава, односа, мишљења и понашања, што смо и покушали да сугеришемо већ и насловом зборника текстова који читалац има пред собом. Зборник представља покушај да се продубе и прошире перспективе научних сагледавања феномена религије и религиозности у савременом друштву, као и да се читалачкој публици представе неки мање познати феномени из области савремених религијских испољавања.

Први део зборника доноси текстове који преиспитују темељене појмове и појаве везане за однос религије и савремене културе. Тако, Милица Бакић Хејден, ауторка првог текста, нуди широку теоријску и искуствену платформу за посматрање различитих феномена везаних за ову тему. Однос религије и секуларизације, модерног и секуларног друштва, ревитализације религије и глобализације итд. неопходно је посматрати преко релационог, а не супротстављајућег приступа. Ово се испоставља као драгоцен методолошка сугестија и у проучавању и тумачењу религије у посткомунистичким земљама Балкана, у којима се она, као што је познато, јавља као једно од кључних идентитетских обележја. На овај прилог се надовезује текст чији су аутори, А. Павићевић и И. Тодоровић, најпре настојали да укажу на чињеницу глобалне идентитетске упитаности савременог човека, а затим и на однос између политичких, друштвених и културних промена и идентитетских пракси становништва Србије. Следи текст хрватског антрополога Горана Шантека, који доноси својеврсну студију случаја, отварајући читаоцу драгоцен увид у

унутрашња својства индивидуалног религијског искуства – својства која сведоче о религији као делатном културном принципу, који омогућава „преобликовање концепције о властитој особности“. Аутор Михаило Смиљанић, у последњем тексту првог дела зборника проблематизује нека питања везана за изазове верске наставе и њеног реалног утицаја на живот и ставове ученика.

У историји православне цркве религијска уметност је одувек представља важан део како литургијског тако и свакодневног живота верника. Стога не чуди што је и ревитализација религије, али и друштвене улоге Православне цркве у Србији, била праћена повећаним интересовањем управо за уметничке и то преваходно ликовне и музичке садржаје, који се налазе у служби целовитог литургијског доживљаја. Но, као и у другим сегментима религијских пракси, и овде је дошло до умножавања облика и приступа уметничког изражавања православног учења. О једном таквом процесу – процесу обнове црквеног сликарства концентрисаног око појма „византинизма“, те о његовим различитим уметничким тумачењима, говори текст академског сликара Тодора Митровића. У наставку овог сегмента зборника следи студија Катерине Сераидари, грчке антрополошкиње, која говори о значају разумевања религијских традиција у тумачењу њихових савремених, популарних и, на први поглед, тривијалних испољавања. Текст Милесе Стефановић Бановић наставља у сличном духу, доносећи резултате истраживања употребе религијских реквизита у свакодневном животу грађана Србије.

И у следећој тематској целини аутори указују на значај историјских аспеката религијских традиција у обликовању њихових савремених образаца, при чему је овде акценат на идентитетским праксама које се заснивају на избору одређених религијских, етничких и културних симболичких елемената. Тако се путем текста Драгане Радојичић читалац упознаје са историјском позадином савремених емиграција руског становништва у Боку Которску, као и са начином успостављања специфичног односа два народа – односа који ауторка назива *духовно заједништво*. Ова релација представља важну културну стратегију адаптације савремених руских миграната. Иштван Поведак, мађарски антрополог, доноси занимљиву студију о синкретизму хришћанских и неопаганских религијских веровања и пракси у Мађарској. Ову појаву он тумачи као последицу религијског плурализма и слободе изражавања, који су довели до својерсног растакања институционалних облика религиозности.

У садржају зборника читалац ће се сусрести и са кратким *излетом* у област теолошке антропологије, у коме ауторка Звездана Остојић износи основе православног тумачења човека, на основу анализе одабраних сегмената богатог филозофског и теолошког опуса владике Николаја Велимировића.

Последње поглавље зборника доноси увиде у одређене сегменте фолклора, књижевности и популарне културе, који су посредно или непосредно везани за религију. Милина Ивановић Баришић у тексту о празничним честиткама показује развој обичаја честитања у односу на процес промена у прослављању одређених празника. Прилог Нине Аксић указује на потребу за поновним

ишчитавањем неких књижевних праваца и дела, јер она несумњиво сведоче о духовним принципима епохе у којима су настала. Тако и античка трагедија сведочи о грчкој култној пракси, о чему, путем анализе менадских обреда и њихових савремених реконструкција и тумачења, пише ауторка последњег текста у зборнику – Ђурђина Шијаковић.

Ова публикација настала је као резултат рада истраживача на пројекту Етнографског института САНУ: *Стратегије идентитета: савремена култура и религиозност*. Но, као што смо то већ показали, међу ауторима се налазе и истраживачи из других академских средина и дисциплина. Њихови прилози сведоче о томе да су место и улога религије и религиозности у различитим савременим друштвима препознате као важне, а понегде и као кључне културне стратегије. Са друге стране, сматрали смо да ће њихова разматрања, заједно са прилозима истраживача ангажованих на пројекту, допринети разноврсности тема и приступа у проучавању феномена религије, те да ћемо као резултат заједничког промишљања добити једну занимљиву, актуелну и инспиративну тематску монографију. На читаоцима је да процене колико смо у томе успели.

Aleksandra Pavićević

Religion, Religiosity and Contemporary Culture From Mystical to (I)rational and *vice versa*

At the beginning of the third millennium, religion, it is doubtless, plays a very significant role in the life of contemporary civilization – far more important than what was until recently expected. Whether the topic is the influence that religious institutions have on actual political streams, or it is the consequences of religious convictions on creating new/old systems of value; whether we have on mind collective or individual identity praxes coloured diverse religious insights, or we talk about growing problems of effectuation and maintenance of the principle of secularization within modern states, the phenomenon of the revival of religion unfolded a series of questions and dilemmas related to ideological and spiritual foundations of contemporary world.

One of those questions surely is related to the nature of the new religiosity: a question to which even today we are not able to offer a sole and unambiguous answer, in spite of numerous academic studies dedicated to this issue over last few decades. Religious revival has differently manifested itself in different parts of the globe, reflecting local historical, social and cultural specificities, as well as a values vacuum, especially conspicuous in ex communistic countries. Anyhow, an attempt to understand new/old religious forms dictated a thorough analysis of their sources, contents, meanings, and ranges.

Studies of religion in Serbia have, over last two to three decades, acted in accordance with upward trend. Cognition of religion as culturally and socially relevant phenomenon and overture toward theoretical, methodological and thematic innovations caused creation and development of abundant anthropological, sociological, politicological and other research platforms, directed to various aspects of religious exposure.

It can be said that a certain theoretical and methodological corpus of papers on religion and religiosity in contemporary society of Serbia had been formed by so-far studies, a corpus that is based on notice and interpretation of the fundamental characteristics of phenomenon and that stands for a solid basis for further research. Primary elements of that corpus are defined by determination of historical and cultural context in which a revitalization of religious worldviews happened. Decades-long governance of atheism as a state ideology actually disrupted spontaneous processes of secularization, typical for the whole modern world, particularly for that part which we name Euro-American civilization. Therefore, the comeback of religion in ex communistic countries could be defined as a process of de-atheization rather than de-secularization, for it had its strongpoint in negating the values of atheistic ideology. In these circumstances, de-secularization was a desultory (which does not

mean unimportant) consequence of the post-atheistic state of society and culture. Another significant element of this process, also related to the specific historical and cultural context, pertains to interconnection of ethnic and confessional identities of the population of the ex SFR Yugoslavia. This interconnection has coloured new/old forms of religious behaviour in a special way, often stressing its historical, not eschatological aspects. Equation of religious and national affiliation has conditioned, on one hand, intensive politicization of religion and religious institutions, while being a sign of weakness of religious institutions and of advanced process of their inner secularization on the other. Explicitly or implicitly consenting to political manipulations of religious discourses, for the sake of confirmation and expansion of re-seized public space, traditional religious institutions carried out the marginalization of their “true” believers, as well as of their fundamental dogmas. Together with global trends of pluralization, fragmentation and mercantilization of society, this gave birth to a third important characteristic of the process of comeback to religion, and that is proliferation of various and numerous religious attitudes and praxes, as well as of their hybrid forms – from popular, folkloristic, pagan, mystical, esoteric approaches and insights, to those which find their basis in teachings of churches and of religious communities.

Nevertheless, it should be stressed that cultural and historical context of revitalization of religion (in our case) didn't affect only the diversity of religious phenomena and creating different types of religiosity. Almost with equal strength, it also shaped interpretations of this phenomenon in scientific and other public discourses. Intellectual heritage of the epoch in which religion had default negative sign has, together with dominant positivistic spirit of modern science, often deprived researchers (still it does) of a possibility to perceive those less tangible dimensions of religious experience of post/modern man. In such a manner, for example, traditional (and still current) anthropological dichotomies classify concepts of irrational and mystic on the same side of binary relation, as opposed to concepts of rational, secular, profane. However, the question is if thus situated dichotomies reflect the reality of religious man?

Individual spiritual quest, mystic in its one important segment, represents a source of collective religious movements and phenomena up to present-day. The complexity of the latter ones in modern world in fact continuously suggests the necessity of a new or repeat qualitative review of the inner, individual religious experience. Is man religious nowadays, and, if so, in which manner? Does his religious and mystical experience differ from the same experience of the man of pre-modern society, and, if so, how? Does his religiosity belong to the sphere of rational, creative, and constructive relation towards reality, or it stems from increasing irrationality, i.e. from suppressed, repressed and deserted feelings of fear and uncertainty? Is mystical experience of contemporary man limited on small segments of his reality or it is related, like in past pre-modern contexts, to the whole of life, grasped as permanent rotation and intertwining of immanent and transcendent? Does contemporary man “escapes” into religion due to inner compulsions triggered by superstitions and magical relation

towards acting and non-acting, or his relation towards mystic is placed in firm faith, which mystery transforms into knowledge?

These questions already suggest that faith and its ranges could be basic distinctive characteristics in denoting different forms of religiosity with which we encounter today – faith as a state through which mystical experience becomes rational and operative content that fills all the segments of human life. We can assume that following this direction would probably lead us to a conclusion related to a very small number of religious people today. Nonetheless, reality is not that simple or unambiguous. As it was stressed several times, religiosity today includes broad and dynamic plan range of phenomena, relations, beliefs and behaviours, a fact that we tried to suggest already with the title of the collection of papers that the reader has before him. The collection represents an effort to deepen and broaden perspectives of academic overviews of phenomenon of religion and religiosity in contemporary society, as well as an effort to represent some less known phenomena from the area of contemporary religious manifestations to the readership.

First part of the collection brings papers which question basic notions and phenomena referring to the relationship of religion and contemporary culture. The author of the first paper Milica Bakić-Hayden thus offers a wide theoretical and experiential platform for observing various phenomena related to this topic. Relationship of religion and secularization, modern and secular society, of revitalization of religion and globalization... is necessary to observe through relational, not through opposing approach. This turns out to be a valuable methodological suggestion in survey and interpretation of religion in post-communistic Balkan countries in which it appears to be one of the key characteristics of identity, as it is already known. This contribution is followed by a paper whose authors A. Pavićević and I. Todorović endeavored to point out primarily the fact of global identity questioning of contemporary man, and also the relationship between political, social and cultural changes and identity praxes of population of Serbia. Third paper of Croatian anthropologist Goran Šantek brings a case study sui generis, unwrapping a precious insight into inner features of individual religious experience – features that testify about religion as effectual cultural principle that allows “reshaping of conception about one’s own personality”. The last paper in the first part of the collection by the author Mihailo Smiljanić problematizes some issues related to challenges in religious education and its objective influence on students’ life and attitudes.

In the history of the Orthodox Church religious art has always represented a noteworthy part of believers’ liturgical as well as every-day life. Therefore it is no wonder that revitalization of religion as well as of social role of Orthodox Church in Serbia was followed by an increased interest precisely for artistic, above all visual and musical contents that are put into service of a complete liturgical experience. Yet, just like in other segments of religious praxes, here too a multiplication of forms and approaches of artistic expression of the Orthodox doctrine occurred. One of such processes – a process of restoration of ecclesiastical painting focused around the concept of „byzantinism“, together with disparate artistic interpretations of this

concept, is the topic of the paper of the academic painter Todor Mitrović. The sequel in this segment of the collection is a study of Greek anthropologist Katerina Seraidari, who speaks of significance of understanding religious traditions for interpreting their contemporary, popular, and prima facie trivial manifestations. The paper of Mileša Stefanović Banović remains in the same course, bringing the results of research on the usage of religious equipment in every-day life of citizens of Serbia.

In the following thematic unity authors point out the prominence of historical aspects of religious traditions in the shaping of their extant forms, whereby the accent lies upon identity praxes which are based on the choice of given religious, ethnic, and cultural symbolic elements. Through the paper of Dragana Radojičić reader thus gets familiar with historical background of the modern emigrations of Russian population in Boka Kotorska, as well as with the manner of establishing a specific relationship between two nations – relationship that the author denominates as a spiritual fellowship. This relation represents a momentous cultural strategy of adaptation of current Russian immigrants. Hungarian anthropologist Istvan Povedak brings a captivating study on syncretism of Christian and neo-pagan religious beliefs and praxes in Hungary. He interprets this phenomenon as a consequence of religious pluralism and freedom of expression, both of which led to a specific dissolution of institutionalized forms of religiosity.

In this volume reader will come across a brief excursion into the field of theological anthropology, in which the author Zvezdana Ostojić brings postulates of the Orthodox interpretation of man, through an analysis of excerpts of abundant philosophical and theological opus of bishop Nikolaj Velimirović.

Last part of the collection provides insights into particular components of popular culture, folklore and literature, which are directly or indirectly linked to the religion. In the paper on holiday congratulations, Milina Ivanović Barišić demonstrates the development of greeting customs in regard to the process of transition in celebrating certain holidays. Contributed paper of Nina Aksić points out the need of re-reading some literary movements and works, since they testify on spiritual principles of the epoch in which they originated. Accordingly, ancient Greek tragedy attests to the history of Greek cult practice – on this matter, through analysis of maenadic rituals and their modern reconstructions and interpretations, as Đurđina Šijaković, the author of the last paper in the collection, writes.

This publication emerged as a result of the work of researchers of the Institute of Ethnography SASA on the project: Identity strategies: contemporary culture and religiosity. Nevertheless, as we have already shown, among authors there are researches from other academic milieus and disciplines. Their contributions testify that the place and the role of religion and religiosity in various contemporary societies are recognized as important, somewhere even fundamental cultural strategies. On the other hand, we were of the opinion that their deliberations, together with papers of the researchers engaged in the project, will contribute to the variety of topics and approaches in the study of phenomenon of religion, and that we will acquire an interesting and useful thematic monograph. Readers shall estimate how successful we have been.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

2:39(082)

316.74:2(082)

РЕЛИГИЈА, религиозност и савремена култура
: од мистичног до (и)рационалног и vice
versa / главни и одговорни уредник Драгана
Радојичић ; уредник Александра Павићевић ;
[превод Ђурђина Шијаковић и аутори текстова].
- Београд : Етнографски институт САНУ, 2014
(Београд : Чигоја). - 216 стр. ; 24 см. -
(Зборник / Етнографски институт САНУ ; 30)

На спор. насл. стр.: Religion, Religiosity
and Contemporary Culture. - Радови на срп. и
енгл. језику. - Тираж 500. - Напомене и
библиографске референце уз текст. -
Библиографија уз сваки рад. - Summaries ;
Резимеи.

ISBN 978-86-7587-074-6

1. Ств. насл. на упор. насл. стр.

а) Религија - Антрополошки аспект -
Зборници б) Религиозност - Културолошки
аспект - Зборници

COBISS.SR-ID 208312076